

VERS UNA ECONOMIA IMPULSADA PER L'EROS

MANUEL OSSA

Santiago, Xile

Dues ideologies fracassades

El segle XX va veure com s'ensorrava el mur de Berlín, símbol urbà d'una ideologia mal anomenada marxista. Dic mal anomenada, perquè segons el meu parer va malentendre i sobretot va aplicar malament la crítica i la utopia de Marx. El segle XXI està veient com s'ensorren, potser de manera més immaterial, els símbols d'una altra ideologia, el capitalisme.

Quin és l'origen d'aquestes dues ideologies en crisi i què tenen en comú?

Ambdues ideologies o sistemes van néixer en una època en què el pensament humà acabava de descobrir la seva pròpia capacitat de penetrar en els secrets de la natura i, alhora, de desenvolupar una tècnica capaç de calcular-ho tot i de transformar la natura per satisfer les necessitats humanes.

Però en ambdós sistemes es va passar després de la satisfacció de necessitats a la urgència de satisfer els desitjos, els quals van anar creixent acceleradament: les necessitats i desitjos d'una classe explotada, excloent els explotadors, segons els uns; els desitjos de tots, segons els altres, deixant que el lliure mercat realitzés la distribució "proporcional" dels béns segons criteris fixats contractualment.

Ambdós sistemes o ideologies concordaven en la concepció segons la qual no hi ha límit per al poder en els àmbits tecnològic, econòmic i polític. La conseqüència és que el poder s'ha de fer servir per satisfer el *desig*, la *cobdícia* o l'*ambició* igualment il·limitats de l'ésser humà. Qui no ho fa, perd.

L'ús del poder en mans dels que el tenen ha anat convertint el desig en un apetit literalment insaciable –al llindar de l'*avidesa* i la *cobdícia*–. És el dinamisme imparable de la tècnica, impulsada per l'igualment irrefrenable afany de lucre o la "maximització del guany". Muntat en la publicitat dels mitjans, el *desig* s'apodera de les multituds. Així en la cultura contemporània la persuasió que el *creixement*

ha de ser sense límits ha esdevingut una veritat incontrovertible. I el que és pitjor, en una pràctica ferotge i fins i tot moltes vegades sanguinària.

Tant el capitalisme des dels seus alhors, com el fracassat marxisme liderat el segle passat per la Unió Soviètica, han privilegiat només un dels "afectes" humans (com anota Vicente Serrano, en el seu recent llibre sobre Spinoza): el desig de poder, descurant-ne d'altres que també fan a la felicitat humana, com els de la "*concòrdia*", generats per la justícia, l'*equitat*, i l'*honestedat*", com escriu Baruch de Spinoza en la seva Ètica: l'amor, la convivialitat, i en general els que pertanyen a la poètica de la vida que és el mateix moll de l'ós.

A la recerca de reorientar-nos –canvi de mirada o revolució de paradigma

És possible i pensable reorientar-nos i reorientar la cultura vers els "afectats" acabats de mencionar? No fa encara quatre segles que Baruch de Spinoza (1632-1677) els posava a la base de la societat democràtica amb la qual ell somiava.

Què pensava Spinoza del *poder* de l'intel·lecte, de la tècnica i de les armes que començaven a desplegar-se a la seva època?

Al poder Spinoza l'anomenà en llatí *conatus* i *potentia*, termes que signifiquen respectivament *esforç* o *afany*, i també *capacitat* o *poder de ser*. I ambdós, *-esforç* i *capacitat de ser-* estan en relació amb el *desig* de felicitat a què tots aspirem com a societat i com a individus.

Però no hi ha felicitat de tothom si ningú consent en limitar el seu propi desig, per compartir amb altres els afectes i per cercar en comú la vida bona. La felicitat possible és participació en una totalitat de la qual l'ésser humà n'és part, una totalitat que, per a Spinoza, era "Déu o la natura", un Déu que va realitzant la seva infinitud mitjançant el *poder* que li atorga a cada persona o ésser individual, per tal que

cadascú es realitzi d'acord amb les seves pròpies lleis naturals. Entre aquestes hi ha també les que la raó i el consens raonat entre els humans van experimentant com a bones per una convivència satisfactòria.

Spinoza partia d'un supòsit de totalitat, perquè en comptes de separar la naturalesa *material*, allà fora, de l'*espiritual* aquí dintre, i de la *divina* d'un legislador llunyà o transcendent, vinculava tots aquests àmbits de l'existència en el si d'una totalitat que era el mateix Déu en tot: "A la natura no hi ha sinó una substància, això és Déu".

Quan els "afectes" relacionats amb el desig es converteixen en *avidesa* o *cobdícia* o en un altre afecte que amenaci potencialment els altres membres de la societat humana o la natura mateixa, la raó fa veure la necessitat de contenir tals afectes dintre dels límits que permeten conviure. És una raó orientada pel criteri darrer de l'amor el que, en la visió d'Spinoza, mitjançant un contracte implícit, delega en l'autoritat d'una assemblea la funció de posar i salvaguardar els límits dins dels quals cadascú podrà mantenir la seva existència i expandir els seus desitjos.

Aquestes lleis consensuades, igual que les naturals, estan inscrites en la naturalesa de les coses o de la raó, i imposen limitacions des de dins i no pas des de fora de l'existència comuna compartida, dins del gran ésser infinit que som tots com a conjunt. Aquest tot que és Déu es realitza, doncs, com a infinit en la finitud mateixa dels seus atributs parcials, compartits entre la natura i l'ésser humà.

Aquesta visió d'una totalitat infinita dins de la qual s'accepten els límits naturals d'un *poder* participat al servei del *desig* d'existir, viure i ser feliç en comunitat, podria ser capaç, potser, d'inspirar un altre model de societat, un model diferent d'aquell en el qual els éssers humans continuem essent "llops", com ho descrivia Hobbes, els uns contra els altres, en una destructiva reciprocitat.

Aquest és un pensament que té molta afinitat amb el pensament d'alguns dels nostres pobles Amerindis, com els de l'altiplà quítxua i aimara i reneix sota diverses formes de *panteisme* –visions feministes d'un univers que està tot en Déu o és habitat i dinamitzat des del seu propi interior per un Déu que li pertany

ahora que l'engloba com a matriu i mare.

La transcendència de Déu assegura millor la intangibilitat de tot aquell que el representa autoritàriament. Ben al contrari, si Déu fos immanent, és a dir, si tots, i no només els jerarques, participéssim a parts iguals en el poder de l'ésser simbolitzat en la divinitat, es donaria entrada, de manera gairebé perillosament anàrquica o agermanablement popular, no ho sabem, a un sistema democràtic participatiu, com el que proposa també Spinoza en el seu *Tractat teològic-polític*.

Orientar la vida sobre la base i amb l'energia de l'eros

El pressentiment d'Spinoza sobre l'Ésser com a única substància té conseqüències pràctiques per a un talant com el de la fe. En la fe no es tracta d'assentir a doctrines teòriques sobre Déu, sinó de la veritat pràctica resumida en l'obediència al mandat intern de l'amor –la gran energia de l'eros–. És aquesta una forma de definir la fe que no s'avé amb l'ortodòxia de les esglésies la superxeria de les quals Spinoza va saber criticar tan afinada com acerbament.

Però aquesta definició d'una fe laica i autònoma, perquè sense jerarquies, permet que els éssers humans, en acceptar que l'ús del propi poder està limitat pel desig de l'altre, poden reconèixer en l'amor als altres i a la natura la pertinença comuna a un Tot Infinit, amb el qual el mateix poder de ser es dilata cap a un *poder en comú*, en la línia de reflexions de Hannah Arendt.

Així el *desig* o *eros*, en cercar comunicació i comunió, sense convertir-se en *avidesa* il·limitada, deixaria d'emprar contra altres el *poder* destructiu del seu terrible aliat, el *thanatos* (o instint de mort), i esdevindria *comunicació* i *participació* d'uns amb altres per igual en els diversos nivells en què es constitueixen grups o assemblees.

I aquestes assemblees són les que haurien d'orientar les economies.

Amb l'impuls de l'eros, no pas amb el de la cobdícia.